

Seregdi László*:

Nagykockázat-vállalás, avagy miért ne tegyük az összes tojásunkat egy kosárba

Szigorodnak a banki nagykockázat-vállalási szabályok: egy uniós rendeletmódosítás nyomán a limit vetítési alapja a figyelembe vehető tőke helyett az alapvető tőke lesz. A hitelintézetek újabb járulékos tőkekibocsátásai így ezentúl nem emelhetik az egy ügyféllel és ügyfélcsoporttal szemben vállalható kockázati limitet. A szabályozás szigorításának célja a bankok koncentrációs kockázatának a csökkentése.

Bár a bankok szolgáltatásai az elmúlt évtizedekben rengeteget fejlődtek, de tevékenységükben továbbra is a hitelezési kockázatnak van a legnagyobb hatása arra, hogy képesek-e eredményesen és biztonságosan működni. A hitelkockázatnak számos altípusa létezik, amelyek közül kiemelten fontos a koncentrációs kockázat. Ezt azért kell mérsékelni, mert ha egy bank a tőkéjét és az ügyfelektől összegyűjtött forrásokat mind egy, vagy csak néhány ügyfélnek helyezi ki hitelként, akkor utóbbiak pénzügyi problémái esetén a bank maga is gyorsan fizetéképtelenné válna.

Mind a hitelintézetnek, mind a szabályozó hatóságnak így az az érdeke, hogy a bankok kockázatvállalása kellően diverzifikált legyen, s egy-egy adósának a csődje ne rendíthesse meg a prudens működését. Ez a gondolat jelenik meg a nagykockázat-vállalási korláttal kapcsolatban gyakran emlegetett angol „*Don't put all your eggs in one basket*” mondásban (amely egyébként inkább spanyol, mivel állítólag Cervantestől származik), amit magyarul a „*Ne tégy fel mindent egy lapra*” mondással fordíthatnánk. A koncentrációs kockázat korlátozására való törekvés nem csak a nagykockázat-vállalási szabályokban jelenik meg, hiszen annak még a hitelkockázaton belül is több altípusa létezik (ágazati, ország vagy fedezeti koncentráció stb.), de jogszabályi szinten ennek a követelményei jelennek meg legrészletesebben.

A bankok koncentrációs kockázatának csökkentése érdekében 2021. június végétől szigorodnak a bankok egy ügyféllel vagy ügyfélcsoporttal szemben vállalható kockázatainak korlátozására vonatkozó szabályok. A változások központi eleme a nagykockázat-vállalási korlát vetítési alapjának a módosítása, ami a figyelembe vehető tőke helyett ezentúl az alapvető tőke lesz. Az alábbiakban röviden bemutatjuk a nagykockázat-vállalási szabályok fő céljait, fejlődésüket és a szigorítás várható hatását a bankokra.

A tőkemegfelelési követelmények bevezetését megelőzően, az 1980-as évekig a szabályozó hatóságok elsősorban a hitelezési és a betétes koncentráció megakadályozását célzó szabályokat alkalmaztak. Ennek középpontjában a bank egy ügyféllel vagy ügyfélcsoporttal szemben vállalható kockázatainak a maximalizálása volt. Az egyes országokban azonban nagyon eltérőek voltak a szabályok, ezért globális egységesítésre volt szükség. A Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság 1991-ben tette közzé azt az ajánlását, amely nemzetközi szinten először határozta meg a hitelkockázati koncentráció korlátozásának szabályait. Az ajánlás fő követelménye az volt, hogy a bank egy ügyféllel vagy ügyfélcsoporttal szembeni kitétsége nem haladhatja meg szavatoló tőkéje 25%-át.

Az Európai Unió a bázeli ajánlás felhasználásával 1992-ben tette közzé azt az irányelvet, ami uniós szinten is meghatározta ezt a követelményt. Magyarországon a kétszintű bankrendszer

létrehozását követően 1987-ben állapított meg először jogszabály hitelkockázati koncentrációt korlátozó előírást egy PM rendelet formájában. Ezután előbb 1991-től a pénzügyi, ezt követően 1996-tól pedig a hitelintézeti törvénybe kerültek azok a jogszabályi követelmények, amelyek már a bázeli ajánlásra és az EU irányelven alapultak.

A nagykockázat-vállalási szabályok azóta nagyon sokat fejlődtek. Többek között részletesebben határozzák meg, hogy mely személyek minősülnek ügyfélcsoportnak, az egyes kitételeket milyen kockázati súlyokkal lehet figyelembe venni, illetve milyen kitételeket lehet mentesíteni a korlát alól. Sokáig a nagykockázat-vállalások összesített értékére is vonatkozott korlát. Ez mára már megszűnt, mert egy bank sem közelítette meg ennek magas értékét.

A kezdeti időszakban a 25%-os korlát számításának vetítési alapja a teljes szavatoló tőke volt. A szabályt már 2014-től szigorították, és a jogszabályok bevezették az úgynevezett figyelembe vehető tőkét, ami az alapvető tőkéből és (legfeljebb az annak egyharmadát elérő) járulékos tőkéből állt. A módosítás célja az volt, hogy utóbbi csak korlátozottan legyen felhasználható a nagykockázat-vállalásból származó hitelkockázati koncentrációs kockázat fedezésére. 2014-ben fontos változás volt az is, hogy a hazai bankokra vonatkozóan a követelményt már nem a hitelintézeti törvény, hanem Magyarországon és az EU többi tagállamában is közvetlenül hatályos uniós parlamenti és tanácsi tőkeemfelelési rendelet (CRR) szabályozza. Az előírások így az EU-ban egységessé váltak és jelentősen csökkentek a nemzeti eltérési lehetőségek.

A nagykockázat-vállalási szabályok jelentőségét az is mutatja, hogy azok a CRR-ben önálló (bár a többi fejezethez képest elég rövid) fejezetet képeznek. Nemzeti szabályozási hatáskörben maradtak ugyanakkor egyes kitélet típusok esetében a nagykockázat-vállalási korlát alóli mentesítési lehetőségek. Ennek megfelelően Magyarországon ezek a hitelintézeti törvényben szerepelnek. A mentesítési lehetőségek kapcsán meg kell említeni, hogy a CRR-ben szereplő felhatalmazás alapján az EU Bizottságnak jelentést kell készítenie arról, hogy egyes mentesítési lehetőségek esetleges törlése milyen hatással járna. Erre azért van szükség, mert jelenleg az EU szabályozás jóval több mentesítési lehetőséget tartalmaz, mint a bázeli ajánlás, így a közeljövőben elképzelhető, hogy ezek köre szűkülni fog.

Bár már két éve elfogadták, csak ez év júniusától lépnek hatályba a CRR-ben a nagykockázat-vállalási korlátra vonatkozó szabályának módosításai. Ezek egyik lényeges eleme, hogy ezentúl a 25%-os korlát vetítési alapja nem a figyelembe vehető tőke, hanem az alapvető tőke lesz. Ezáltal egy bank hiába bocsát ki új járulékos tőkét, az nem fogja növelni az egy ügyféllel szemben vállalható kockázatainak a limitjét. A Bázeli Bizottság és az EU azért döntött a szigorúbb vetítési alap alkalmazása mellett, mert a járulékos tőkének korlátozott a veszteségviselő képessége, mivel nem használható fel a folyamatos működés fenntartása mellett, hanem csak a bank felszámolása esetén.

A bankoknak a hitelkihelyezési és egyéb kockázatvállalási döntéseik meghozatala során tekintettel kell lenniük a nagykockázat-vállalási korlátra és azt nem léphetik túl. Előfordulhatnak azonban olyan esetek, amikor a bank észleli, hogy saját hatáskörén kívül eső okból mégis túllépi a korlátot. Ilyen lehet például, amikor egy devizahitel esetében az árfolyamváltozás hatása miatt a kitételek

túllépi a forintban számított limitet, vagy amikor a bank két ügyfele egyesül, a jövőben egy ügyfélcsoportot alkotnak, vagyis a velük szembeni kitétségek összeadódnak. Az ilyen esetekben a banknak be kell jelentenie a túllépést a felügyeleti hatóságnak, Magyarország esetében az MNB-nek, amely megfelelő határidőt tűz ki a túllépés leépítésére. Az Európai Bankhatóság éppen most készít elő egy olyan iránymutatást, amely leírja, hogy milyen módszert alkalmazzanak a felügyeleti hatóságok ilyen esetekben.

A nagykockázat-vállalási szabályok egyik lényeges eleme az egy ügyfélcsoportba tartozó személyek körének meghatározása. Erre azért van szükség, mert ezen ügyfelekről joggal feltételezhető, hogy az egyikük fizetéképtelenné válása a többiek esetében is fizetési nehézségeket eredményezhet. A szabályozás az egy ügyfélcsoportba tartozásnak két fontos ismérvét tartalmazza. Az első az ellenőrzési kontroll megléte, ami lényegében az anyavállalat-leányvállalat viszonyt jelenti, vagyis egy vállalatot az összes leányvállalatával együtt egy ügyfélcsoportnak kell tekinteni. A másik a gazdasági függőség, amikor két vállalat között olyan szoros a gazdasági kapcsolat (pl. az egyik a másiknak kizárólagos beszállítója vagy vásárlója), hogy az egyik fizetéképtelenné válása a másik esetében is fizetési nehézségeket okozhat.

A banknak azonosítania kell az egy ügyfélcsoportba tartozó személyeket, összesítenie kell az ezekkel szembeni kitétségeit, amely nem haladhatja meg alapvető tőkéjének 25 százalékát. Az ellenőrzési kapcsolat és a gazdasági függés egyes eseteinek azonosítása nem mindig egyszerű feladat. A kérdéssel egy külön MNB ajánlás is foglalkozik, amely részletesen meghatározza az ügyfélcsoport beazonosítási gyakorlatra vonatkozó felügyeleti elvárásokat.

A nagykockázat-vállalási korlát vetítési alapjának szigorítása mellett a CRR másik fontos módosítása a globálisan rendszerszinten jelentős (G-SII) intézmények egymással szembeni kitétségeire vonatkozó szigorúbb limit. Míg a nagykockázat-vállalás általános korlátja is szigorodik azzal, hogy a vetítési alapja az alapvető tőke lesz, addig a G-SII intézmények esetében az egymással szembeni kitétségek felső határa az alapvető tőkéjük 15 százaléka lesz. Minél kisebb a G-SII intézmények egymással szembeni kitétsége, annál kisebb a valószínűsége annak, hogy az egyikük válsághelyzete miatt egy másik G-SII intézmény is válságba került. A szigorítással tehát a válságok fertőző hatását korlátozzák a legnagyobb pénzügyi intézmények körében. Magyarországon nem működik G-SII intézmény, így ennek közvetlen jelentősége nincs a hazai bankszektorra, de a globális pénzügyi rendszer biztonságosabbá válásának közvetetten mégis lehetnek pozitív hatásai.

A CRR kissé módosította továbbá az intézmények felügyeleti hatóságok felé történő adatszolgáltatási előírásait is. Az intézményeknek ezentúl adatot kell szolgáltatniuk a 10 legnagyobb, árnyékbanki (shadow banking) szektorba tartozó szervezettel szembeni kitétségükről.

A koronavírus-válság eddigi fejleményei azt mutatják, hogy a Bázeli Bizottság, valamint az európai és nemzeti szabályozó hatóságok elmúlt évtizedben megtett, így különösen a tőkekövetelményekre és a túlzott kockázatvállalások korlátozására irányuló lépései hatékonyak voltak, aminek következtében a bankrendszerek már nem a probléma, hanem a megoldás részeivé

válhattak. A nagykockázat-vállalási szabályok szigorítása is e sorba illeszkedik, szintén a bankok biztonságosabb működését és a pénzügyi stabilitás erősítését szolgálva.

** A szerző a Magyar Nemzeti Bank munkatársa*

„Szerkesztett formában megjelent a Világgazdaságban 2021. július 15-én.”